

Abdullah Bin Abbâs

Tefsîr âlimlerinin şâhı.

Resûlullah efendimiz Mekke'de iken, Abdullah ibni Abbâs'ın annesine buyurmuştu ki:

- Senin bir oğlun olacak. Doğduğu zaman bana getir!

Çocuğu getirdiklerinde, kulağına ezân ve ikâmet okuyup, ismini Abdullah koydular. **“Allahım! Onu dinde fakîh kıl ve kitabını ona öğret”** diyerek duâ ettiler. Sonra annesinin kucağına verip buyurdular ki:

- Halîfelerin babasını al, götür!

Abbâs bunu işitip, bu durumu Peygamber efendimize gelip sorunca, **“Evet, böyle söyledim. Bu çocuk halîfelerin babasıdır”** buyurdu.

Hepsi onun soyundan oldu

Abbâsî devletinin başına çok halîfeler geldi. Bunların hepsi, Abdullah bin Abbâs'ın soyundan oldu.

Abdullah bin Abbâs, Resûlullahın duâsı bereketiyle, ilimde çok yüksek derecelere ulaştı. Daha küçük yaşta iken, Resûl-i ekrem efendimizin yanına giderdi. Teyzesi Meymûne binti Hâris Resûlullahın zevcesi idi. Bu sebeple pek çok defa Peygamberimizin evine gidip gelmiş, ba'zı geceler orada kalmıştır.

Abdullah bin Abbâs, Resûlullahın abdest suyunu hazırlar, birlikte namaz kılarlardı. Abdest almayı, namaz kılmayı, Resûlullahtan görerek öğrendi. Devamlı hizmeti sebebiyle, Resûlullahın çok duâ ve iltifâtına kavuştu.

Bir defasında Peygamber efendimiz, mübârek elini Abdullah bin Abbâs'ın başına koyarak şöyle duâ etti:

- Yâ Rabbî! Bütün ilim ve hikmeti, bu başa ver! Onları te'vîl ve tefsîr edebilsin.

Bir başka gün de mübârek elini göğsü üzerine koyup:

- Allahım! İnsanoğluna ihsân ettiğin her ilim ve hikmet, bu güzel göğüste toplansın, buyurmuştur.

Peygamberimiz, Medîne'ye hicret ettikten sonra, Abdullah bin Abbâs, âilesi ile birlikte hicretin sekizinci senesine kadar Mekke'de kaldı. Mekke'nin fethinden önce Medîne'ye hicret etti. Bu sıralarda henüz 11-12 yaşlarında bulunuyordu. Akıllı, zekâsı, çabuk kavrayışı ile dikkati çekiyor ve seviliyordu.

En derin âlim

Peygamberimiz vefât ettiği sırada, İbni Abbâs onüç veya ondört yaşında bulunuyordu. Eshâb-ı kirâmın büyüklerinin meclisinde bulundu. Hazret-i Ömer'in sohbetlerine ve ilim meclisine devam edip, onun, Peygamberimizden aldığı ilme, feyze ve ma'rifetlere kavuştu.

Abdullah bin Abbâs, dört halîfe devrinde fetvâlar verdi. Hazret-i Osman devrinde yapılan Kuzey Afrika seferine katıldı. Bu seferde, İslâm ordusu adına kendisine elçilik vazîfesi verildi. Burada hükümdârlık eden Cercis ile görüştü.

Cercis ve adamları onun aklını, zekâsını, fikrî kuvvetini ve ilmini görerek şaşırmışlardı. Hattâ onların, “Bu, Arabların en derin âlimidir” dedikleri bildirilmiştir. Dönüşlerinde Hazret-i Osman’ın emriyle, onun yerine hac emirliği yapıldı. Bu vazîfeden döndüğü zaman, Hazret-i Osman şehîd edilmişti. Hazret-i Ali’nin halîfeliği sırasında, Basra vâililiğinde bulundu.

Abdullah bin Abbâs, Eshâb-ı kirâm arasında, ilminin üstünlüğü ile tanınmıştır. Übey bin Ka’b onun hakkında buyurdu ki:
- O, bu ümmetin âlimidir. Ona akıl ve anlayış verilmiştir. Resûlullah efendimiz, onun dinde fakîh olması için duâ etmiştir.

Bahr-ül ilim

Abdullah bin Abbâs hazretleri, Muhâcir ve Ensâr-ı kirâmdan birçoklarıyla görüşür, onlara Resûlullahın gazâları ve inzâl olan sûreler hakkında suâller sorardı. İliminin çokluğu sebebiyle kendisine lakab olarak **Bahr-ül ilim**, ya’nî ilim deryâsı denildi.

Çalışmaları, son derece muntazam ve belli bir plân dâhilinde idi. Hangi gün ne iş yapacağını önceden tesbit eder ve onlara aynen riâyet ederdi.

Dört büyük halîfe ve diğer Eshâb-ı kirâmdan çok iltifât gördü. Bu iltifâtlar karşısında aslâ hâlini değiştirmede. Tevâzudan hiç ayrılmadı. Çok methedildiği zaman; “Bana bu ni’meti ihsân eden Allahü teâlâdır. Çünkü, Resûlullah efendimiz benim için duâ etti” derdi.

Abdullah bin Abbâs hazretleri, bilhassa Kur’ân-ı kerîmin tefsîri ve âyet-i kerîmelerin îzâhında yüksek bir ilme sahipti. Bu vasfından dolayı **Tercümân-ül Kur’ân** denilmiştir. Hazret-i Ömer, onu, ilim meclisinde buldurur ve dâimâ ilme teşvîk ederdi. Yaşının küçüklüğüne rağmen İbni Abbâs’a hürmet eder, onunla istişârede bulunur, ilim ve irfânını takdîr ve tebrik ederdi.

Abdullah bin Abbâs hazretleri, Hazret-i Ömer’in kendisini üstün tutup, meclisinde buldurması hakkında şöyle demektedir:

“Hazret-i Ömer, beni, Eshâb-ı Bedir’in meclisinde buldururdu. Onlardan ba’zıları Hazret-i Ömer’e, “Niçin bu genci yanında bulduruyorsun” diye suâl ettiklerinde buyururdu ki:

- Bu, sizin bildiklerinizden deęil.”

Âlimler meclisine gelirdi

Talebesi Atâ bin Ebî Rebâh der ki:

- İbni Abbâs’ın ilim meclisinden daha üstün ve daha faydalı bir meclis görmedim. Âlimler, sâlihler, şâirler onun meclisine devam ederler, her biri ilme doymuş olarak huzûrundan ayrılırlardı.

Abdullah bin Amr bin Âs da, İbni Abbâs’ı methederek der ki:

- Sünneti ve Kur’ân-ı kerîmdeki âyet-i kerîmelerin ihtivâ ettiği hükümlerin inceliklerini, en iyi bilenlerimizdendir.

Abdullah bin Abbâs hazretleri, devrinin ilim, irfân ve fazîlet bakımından önde gelenlerindendi.

İlimde canlı bir kütüphâne olup, bütün ilimleri kendisinde toplamış; tefsîr, hadîs, fıkıh, edebiyât ve sahâbenin ihtilâf ettiği konularda ve diğer ilim dallarında mütehassıs olmuştu.

Kur'ân-ı kerîmle ilgili ilmini, isteyen ve soranlara öğretirdi. Kur'ân-ı kerîm âyetlerinin toplanmasında ve neşrinde büyük hizmeti olmuştur.

Meşhûr velîlerden Şakîk, bir hac mevsiminde İbni Abbâs'ın bir hutbesini dinlemişti. İbni Abbâs, Nûr sûresinin tefsîrini yapmıştı. Şakîk buna hayrân olup dedi ki:

- Bu tefsîrin kadri, kıymeti yüksektir. Eğer Mecûsîler, Rumlar bunu duysalardı, hepsi Müslüman olurdu.

Tefsîr yazmadı

Abdullah bin Abbâs hazretlerinin, müstakil bir tefsîr kitabı yoktur. Fakat tefsîre dâir muhtelif rivâyetleri vardır. İslâm âlimleri, tefsîr kitaplarını onun rivâyetleriyle süslediler.

Abdullah bin Abbâs hazretlerinin nakledilegelen rivâyetlerinden bir kısmını, Fîrûzâbâdî, **Tenvîr-ül-Mikbâs min Tefsîr-i İbni Abbâs** adlı bir kitapta toplamıştır. Onun tefsîre dâir rivâyetleri çeşitli yollarla nakledilmiştir.

İbni Abbâs hazretlerinin verdiği fetvâlar, fıkıh ilminin en kuvvetli temellerindendir. Halîfe Me'mûn zamanında toplatılan fetvâları, yirmi cildi bulmakta idi. Kendisine havâle edilen mes'elelere gâyet açık ve isâbetli cevaplar vermesiyle meşhûr oldu. Bu sebeple müşkillerini sormak üzere kendisine çok sayıda gelen oluyordu. Suâl sormak için gelenlerin çok kalabalık olması sebebiyle, gelenleri ellişer kişilik gruplar hâlinde yanına alıp, suâllerine cevap verirdi.

Talebelerinden Ebû Sâlih anlatır:

"İnsanlar mes'elelerini sormak için Abdullah bin Abbâs'ın evi önünde toplanmışlardı. Yol, insanla dolup taşmıştı. Kimsenin gelip geçmesi mümkün değildi. Huzûruna girip, kapı önündeki durumu haber verdim. Bana, su getirmemi söyledi. Getirdiğim su ile, abdest aldı ve buyurdu ki:

- Şimdi çık ve dışardakilere söyle! Onlardan, Kur'ân-ı kerîm ve kırâat ilmine dâir soru sormak isteyenler gelsinler!

Dışarı çıkıp söyledim. O husûsta mes'elesi olanlar içeri girdiler. Ev doldu. Müşkillerini sordular ve cevaplarını fazlasıyla alıp dışarı çıktılar. Sonra tekrar buyurdu ki:

- Şimdi Kur'ân-ı kerîmin tefsîr ve te'vîli husûsunda bilgi edinmek isteyenler gelsin!

Söyledim. İçeri girdiler. Onlar da evin odalarını doldurdular. Onların da suâllerini cevaplandırdı. Doymuş olarak çıktılar. Arkasından tekrar buyurdu:

- Harâm, helâl ve fıkihtan mes'elesi olanlar gelsinler!

Cevaplarını aldılar

Haber verdim, onlar da içeri girdiler. Evde yine boş yer kalmadı.

Gelenler de harâm, helâl ve fikhî mevzûlarda çeşitli suâller sordular. Onlara da çok güzel cevaplar verdi.

Gelenler dışarı çıktılar. Sonra tekrar buyurdu ki:

- Ferâiz ya'nî mîrâs mes'elesine dâir suâlleri olanlar girsinler!

Onlar gelip evi doldurdular. Cevaplarını alıp çıktılar.

Onlar çıktıktan sonra yine buyurdu:

- Lügat ilminden ve edebiyattan sormak isteyenler girsinler.

Onlar da gelip suâllerini sorup cevaplarını aldılar. Böylece, suâli olanların hepsi, cevaplarını teferruatlı bir şekilde aldılar.

Bu duruma yakînen şâhit olduktan sonra anladım ki, Kureyş, Abdullah bin Abbâs hazretleri ile ne kadar iftihâr etse azdır. Hayatımda, kapısında böyle kalabalık insanların toplandığı bir başka kimse görmedim.”

İbni Abbâs hazretleri, hadîs ilminde bir deryâ idi. 2660 civârında hadîs-i şerîf rivâyet etti. Hadîs-i şerîfleri tedkîk ve araştırma ile öğrenirdi. Rivâyetleri Kütüb-i sitte denilen meşhûr altı hadîs kitabında yer almaktadır.

Abdullah bin Abbâs hazretleri, ömrünün son günlerinde 7-8 gün hasta yattıktan sonra, 687 senesinde Tâif'te vefât etti. Cenâze namazını, Hazret-i Ali'nin oğlu Muhammed bin el-Hanefiyye kıldırdı ve buyurdu ki:

- Bugün, bu ümmetin en âlimi vefât etti. Onun vefâtı Müslümanları çok üzdü.

Gözleri görmez olmuştu

Abdullah bin Abbâs hazretleri, uzun boylu, güzel beyaz yüzlü, iri vücutlu bir zât idi. Sakalını kına ile boyardı. Çok ağlaması sebebiyle, yanaklarında, gözyaşlarının bıraktığı izler görünürdü. Ömrünün sonuna doğru gözleri görmez olmuştu. Bunun için şu beyti söylemişti:

Allah, gözlerimden görme nûrunu aldıysa, Dilimde ve kalbimde o nûr devam ediyor.

Abdullah bin Abbâs hazretleri buyurdu ki:

“Dağlar dahî birbirine karıştı azsa, azgın cezâsını bulacaktır.”

“İçinde harâm olanın, ya'nî harâm yiyenin, namazını Allahü teâlâ kabûl etmez.”

“Benim için gecenin az bir vaktini ilme ayırmak, bütün geceyi ibâdetle geçirmekten daha sevimlidir.”

“İnsanlara hayrı öğretenler için, denizdeki balıklara varıncaya kadar her şey, Allahü teâlâdan mağfiret diler.”

“Resûlullah efendimiz misvâk kullanmak husûsunda bize öyle emirler verirdi ki, bu husûsta bir âyet geleceğini zannederdik.”

“Her binânın bir temeli vardır. İslâm binâsının temeli de güzel ahlâktır.”

“Zengine ikrâm edip, fakîre ihânet eden mel’ûndur.”

“Kıyâmet günü Cennete ilk da’vet edilecek olanlar, her durumda Allahü teâlâyâ hamd edenlerdir.”

“Ey çok günâh işleyen! Yaptığın işin şerli sonucu seni bekliyor, onun için kendinden emîn olma! Gülmektesin, ama başına neler geleceğini anlamıyorsun. Bu hâlin, günâhların en büyüğüdür. Bir hatâlı işte başarı kazanır, sevinirsin. Bu sevinmen, yaptığın hatâdan daha büyüktür.”

Sabır üç çeşittir

“İşleyeceğin yanlış bir işin fırsatını kaçırdınca, üzülürsün. Hâlbuki bu, o hatâdan daha tehlikelidir. Sen hatâdasın. Allahü teâlâ, seni dâimâ görmektedir. Bu görüş, kalbini titretmez. Bu hâlin, yaptığın hatâdan daha fenâdir.”

“Sabır üç çeşittir. Birincisi, farzların yapılmasında güçlüklerle sabretmek. Bunun sevâbı üçyüz derecedir. İkincisi harâmlardan ve yasak edilen şeylerden sakınma husûsunda sabır. Bunun altıyüz derece sevâbı vardır. Üçüncüsü, musîbetin ilk geldiği anda gösterilen sabırdır. Bunun da fazîleti dokuzyüz derecedir.”

Talebesi Mücâhid bin Cebr, Abdullah bin Abbâs’ın şöyle buyurduğunu nakleder:

“Üzerine gerekmeyen ve sana faydası dokunmayan şeyler hakkında konuşma! Çünkü bu fuzûlî bir iştir, zararından da emîn değilsin.

Yerini bulmadıkça lüzûmlu olan sözü de konuşma! Çok kere faydalı söz yerini bulmaz da kaybolur gider.

Sen de öyle yap!

Sefîh ve ahmak kimselerle mücâdele etme! Çünkü sefîh, kalbinden sana buğzeder. Ahmak, âdî kimseler, dili ile sana eziyet ederler.

Tanıdığın kimse yanından ayrıldığı zaman, onun ayrı bir yerde seni nasıl anmasını istersen, sen de onu öyle an!

Sen, affedilmeni istediğin husûslarda, onu da affet! Kardeşinin sana ne şekilde muâmele yapmasını istersen, sen de ona o şekilde muâmele et!

Suçlu olarak yakalanıp da, ihsân ile mükâfât görenin ameli gibi amel et!”

Abdullah bin Abbâs bir dersinde şöyle buyurdu:

- Besmeleyi okuyan, Allahü teâlâyı zikretmiş olur. Elhamdülillah diyen, şükretmiş olur. Allahü ekber diyen, Allahü teâlâyı ta’zîm etmiş, büyük bilmiş olur. Lâ ilâhe illallah diyen, Allahü teâlâyı tevhîd etmiş olur. Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh diyen, Allahü teâlâyâ teslim olmuş olur. Onun için Cennette yüksek bir derece ve hazîneler vardır.

Abdullah bin Abbâs hazretleri, farzlara çok önem verirdi. Nasîhat istiyenlere buyururdu ki:

- İlk önce farzları yapmalıdır. Allahü teâlânın emirlerini yerine getir ve O'ndan yardım iste! Allahü teâlâ bir kulunda, düzgün niyet ve katındaki sevâba kavuşma arzûsu görünce, onun istemediği şeyleri ondan men eder.

Allahü teâlâ, mü'min, fâcir, günâhkâr herkesin rızkını helâlden takdîr etmiştir. Helâl rızkı için sabrederse, Allahü teâlâ onu mutlaka gönderir. Sabırsızlık gösterip harâmından bir şey yerse, helâl rızkından eksiltir.

O da seni gözetir

Abdullah bin Abbâs anlatır:

“Resûlullah efendimiz bana şöyle buyurdu:

- **Ey oğlum! Sana faydalı olacak ve Allahü teâlânın râzı olduğu birkaç şey öğreteyim mi?**

Sen Allahü teâlânın hakkını gözetirsen, O da seni gözetir. Genişlik vaktinde O'nu unutmazsan, sıkıntılı zamanında imdâdına yetişir.

İnsanlar sana bir şey vermek için bir araya gelseler, o şeyi Allahü teâlâ takdîr etmedi ise vermeye güçleri yetmez. Bir şeyden seni men ettiklerinde, eğer Allahü teâlâ o şeyi takdîr etti ise, mâni olamazlar.”

Yaptığını Allah için yap! Nefsinin hoşuna gitmeyen şeylere sabretmekte, senin için çok hayır ve iyilikler vardır. Allahü teâlânın yardımı, sabırla birlikte gelir. Sıkıntıdan sonra rahatlık vardır.

Abdullah bin Abbâs, kâinâtın yaratılışıyla ilgili olarak bir dersinde buyurdu ki: Resûlullah efendimiz buyurdu ki:

İblîs, Âdem aleyhisselâm yeryüzüne indirilince, Allahü teâlâyâ sordu:

- **Kullarına saâdet yolunu göstermek için, birçok kitap ve Peygamberler verdin. Kullarını azdırmak için, bana ne vereceksin?**

- **Senin kitâbın, nefsi azdıran şiirler ve mûsikîdir. Peygamberlerin, kâhinler, falcılar, büyücülerdir. Aklı gideren, kalbleri karartan gıdaların da, Besmelesiz yenilen, içilen şeyler ve sarhoş eden içkilerdir. Nasîhatların, yalan; evin, oyun sahaları ve hamamlar; tuzakların, çıplak gezen kızlar; mescidlerin, fısk meclisleridir.**

Ümmetine emret!

Abdullah bin Abbâs buyurdu ki:

“Allahü teâlâ İsmâ aleyhisselâma buyurdu:

- **Yâ İsmâ! Muhammed aleyhisselâma îmân et! Senin ümmetinden, Onun zamanına yetişecek olanların, Ona îmân etmeleri için de ümmetine emret! Muhammed aleyhisselâm olmasaydı, Âdem Peygamberi yaratmazdım.**

Muhammed aleyhisselâm olmasaydı, Cenneti, Cehennemi yaratmazdım. Arşı su üzerinde yarattım. Hareket etti. Üzerine, Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah yazınca durdu.”

Bir gün Abdullah bin Abbâs hazretlerine sordular:

- Beş vakit namazı emreden âyet-i kerîme, Kur'ân-ı kerîmin neresindedir?

Cevâbında buyurdu ki:

- Rûm sûresinin onyedinci ve onsekizinci âyetlerini oku! Bu iki âyet-i kerîmede meâlen buyuruldu ki:

(Akşam ve sabah vakitlerinde, Allahı tesbîh edin! Göklerde ve yeryüzünde olanların yaptıkları ve ikindi ve öğle vakitlerinde yapılan hamdler, Allahü teâlâ içindir.)

Akşam yapılan tesbîh, akşam ve yatsı namazlarıdır. Sabah yapılan tesbîh, sabah namazıdır. İkinci ve öğle vakitlerinde yapılan hamdler, ikinci ve öğle namazlarıdır.

Bu âyet-i kerîmeler, beş vakit namazı emretmektedir.

Kabir azâbından kurtarır

Abdullah bin Abbâs anlatır:

“Birkaç Sahâbî yolculukta bir çadır kurduk. Burada kabir olduğunu bilmiyorduk. Birisinin Mülk sûresini başından sonuna kadar okuduğunu işittik. Medîne'ye gelince, bunu Resûlullah'a arz ettik. Buyurdular ki:

- Bu sûre, ölüyü kabirdeki azâbdan kurtarır.”

Abdullah bin Abbâs buyurdu ki:

- Allahü teâlâ bütün emirleri için bir sınır koymuş, bu sınırı aşınca, özür saymıştır. Özür olanı affetmiştir. Yalnız, zikrediniz emri, böyle değildir.

Bunun için bir sınır ve özür tanımamıştır. Hiçbir özür ile zikir terkedilmez. Çünkü O, “**Dururken, otururken ve yatarken de zikrediniz! Her yerde, her hâlde, dil ile ve kalb ile zikredin! Beni hiç unutmayın**” buyurdu.

Bakara sûresinin yüzelliikinci âyetinde meâlen, “**Beni zikredin! Ben de sizi zikrederim!**” buyuruldu.